

Хохуляк В.В.

Чернівецький факультет Національного університету «Одеська юридична академія», доцент кафедри конституційного, адміністративного і фінансового права, кандидат юридичних наук, доцент

СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ПРЕДМЕТУ НАУКИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

З моменту виокремлення науки фінансового права як самостійної, відносно відокремленої галузі знань, об'єктивною основою її розвитку були еволюція грошового господарства та зміна сутності, форм організації та ролі публічних фінансів, реформування фінансової системи держави. Особливою проблемою при здійсненні теоретичних досліджень на момент становлення вітчизняної фінансово-правової науки у вказаний історичний період було визначення її змісту та відмежування від економічної фінансової науки й історії фінансів. Вирішення даної проблеми, шляхом догматичної розробки предмету науки фінансового права вважалося першочерговим завданням для заповнення існуючих теоретичних пробілів та головною передумовою подальшого становлення фінансово-правової науки як цілісної системи знань.

Аналізуючи праці, присвячені фінансово-правовій проблематиці кінця XIX – початку XX ст., ми можемо виділити два підходи у трактуванні предмету науки фінансового права, що сформувалися в даний період. За першим підходом, предметом науки фінансового права є фінансове господарство держави: його сутність, структура, форми та

методи державної фінансової політики тощо. В рамках даного напрямку здійснювалась, за словами А.М. Зака, розробка економічної догматики науки фінансового права (Зак А.Н. К постановке некоторых очередных вопросов финансовой науки / А.Н. Зак. – Ярославль, 1913. – с. 4). Такий підхід сформувався під впливом німецької наукової школи фінансів, що набула особливого поширення в російській імперській науці. В розумінні представників німецької школи фінансів XVIII-XIX ст.ст. наука фінансового права (фінансова наука) визначалась як сукупність знань, що відображають реальні дії держави відносно ведення власного фінансового господарства. Найбільш послідовними розробниками економічної догматики предмету науки фінансового права серед російських вчених були В.О. Лебедєв, І.І. Патлаєвський, І.І. Янжул, І.Х. Озеров та ряд інших. Зокрема, завідуючи кафедрою фінансового права Новоросійського університету м. Одеси, ординарний професор І.І. Патлаєвський вважав, що організація господарства будь-якої держави а також способи господарського управління у ній визначаються позитивним правом або фінансовим законодавством. По суті справи, фінансове позитивне законодавство або фінансове право є практичним додатком положень науки фінансів до умов даної держави, втіленим у форму закону. На цій підставі, наукою фінансового права є наука про її фінансове господарство» (Патлаевский И.И. Курс финансового права / И.И. Патлаевский. – Одесса; Тип. Одес. вестн., 1885. – с. 21).

У свідомлення первинності народногосподарських інтересів відносно фіскальних знайшло своє відображення у науці фінансового права щодо трактування податку та розробки принципів оподаткування. У зв'язку з цим, при вивченні проблем державного фінансового господарства особлива увага приділялась обґрунтуванню доцільності,

ефективності та аналізу соціально-правових наслідків оподаткування.

Трактування предмету науки фінансового права виключно в економічній площині фактично нівелювало її юридичний характер. В силу цього, у вітчизняній правовій та економічній літературі вказаного періоду пануючою була позиція щодо віднесення науки фінансового права до складу економічної фінансової науки. Подібний підхід мав ряд суттєвих теоретичних недоліків. Комплексний економіко-юридичний характер призводив до змішування, взаємозаміни понять: «фінанси» та «фінансове право»; «фінансова наука» та «наука фінансового права», що не сприяло розвитку власного понятійно-категорійного апарату даних наук, ускладнювало вироблення і застосування власного методологічного інструментарію. Вирішального значення набув факт відносно пізнього усамотіювання фінансового права і його історії як науки та взаємозв'язок із суміжними дисциплінами, що формувалися майже одночасно. У наукових працях вказаного історичного періоду фактично наскрізною є тенденція, коли у роботі під назвою «фінансове право» під поняттям науки фінансового права розкривається зміст фінансової науки і навпаки.

Представники другого підходу, серед яких слід особливо виділити І.Т. Тарасова, С.І. Іловайського, А.М. Зака, Г.І. Тіктіна вважали домінуючою юридичну складову предмету науки фінансового права. Особливий внесок у розробку юридичної догматики предмету фінансово-правової науки вніс інший видатний представник Одеської школи фінансового права, проф. С.І. Іловайський. У своїй праці: «Визначення, зміст та значення науки фінансового права...» [4], що була одним з перших спеціальних наукових досліджень з даної проблематики в історії вітчизняної правової науки, даний автор зазначав: «Фінансова наука у вузькому значенні цього слова повинна досліджувати явища фінансового господарства та визначення основних його закономірностей. Однак, кожна цивілізована держава має власні закони, які визначають і регулюють її фінансовий устрій і управління. Сукупність юридичних норм і законів, за якими держава веде власне господарство становить фінансове право. Отже, фінансова наука – це фінансова теорія, яка відповідає на питання, яким повинно бути фінансове господарство відповідно до сьогоднішніх уявлень. Наука фінансового права – це наука, яка відповідає на питання, яким є фінансове господарство держави в дійсності. В силу цього, найбільш доцільно називати нашу науку наукою фінансового права» (Іловайский С.И. Определение, содержание и значение науки финансового права в связи с кратким очерком финансового положения главнейших государств / С.И. Иловайский. – Одесса, 1887. – с. 12).

Таким чином, історично сформувалось два концептуальних підходи до трактування предмету науки фінансового права. Відповідно до першого підходу, предмет науки фінансового права трактувався виключно у фінансово-економічній площині. Результатом такого трактування було віднесення науки фінансового права до складу фінансової науки у якості її допоміжної, другорядної складової. Представниками другого підходу визначалася домінуючою юридична складова предмету науки фінансового права. Розробка юридичної догматики в рамках даного підходу стала методологічною передумовою подальшого становлення науки фінансового права як самостійної юридичної дисципліни.